

Η ΤΡΙΗΜΕΡΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΠΟΥΛΑΡΑΒΟΥ

Η σημασία των εκστρατειών που πραγματοποίησε ο Αιγυπτιακός στρατός το 1826 εναντίον της Μάνης με την αρχηγία του Ιμπραήμ Πασά είναι πολύ μεγάλη.

Εκείνη την εποχή οι Έλληνες πολιτικοί για την εξυπηρέτηση των δικών τους φιλοδοξιών και συμφερόντων είχαν ήδη (από το 1824) αρχίσει τις ραδιουργίες. Η τότε Κυβέρνηση δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις προσδοκίες του Έθνους. Οι δυνάμεις της ξηράς αλληλοεσφάζοντο ο δε Ελληνικός στόλος αδρανούσε λόγω αδιαφορίας των αρμοδίων για την επάνδρωση και τον ανεφοδιασμό του.

Ο Ιμπραήμ εκμεταλλευόμενος τις Ελληνικές αδυναμίες, αποβιβάστηκε στη Μεθώνη και κατέλαβε τη Μεσσηνιακή χερσόνησο και το Ναυαρίνο. Με επιδρομές νίκησε στο Μανιάκι, στη Στερεά Ελλάδα και κατέκτησε το Μεσολόγγι. Ενώ ο Κιουταχής ταλαιπωρούσε την Στερεά Ελλάδα ο Ιμπραήμ διέτρεχε την Πελοπόννησο χιαστί.

Η κατάσταση συνεχώς χειροτέρευε. Η Μάνη ήταν η μοναδική αξιόλογη περιοχή της Ελλάδας, από άποψης έκτασης, πληθυσμού, πολεμικού δυναμικού και γεωργικής θέσης, που παρέμενε ακόμη ελεύθερη και δεν είχε πέσει στην κατοχή των Τούρκων ή των Αράβων του Ιμπραήμ που εκστράτευαν για λογαριασμό των Τούρκων. Εφόσον η Μάνη παρέμενε ελεύθερη στερούσε στον Ιμπραήμ και την Τουρκική διπλωματία του επιχειρήματος ότι τάχα κατέβαλαν την επανάσταση των Ελλήνων στη Μάνη και δια της Μάνης όλη τη χώρα.

Στις 20 Ιουνίου του 1826 οι φρουροί των συνόρων επεσήμαναν τον Ιμπραήμ-Πασά επικεφαλής πολυάριθμου στρατού και πυροβολικού και περιστοιχιζόμενο από εξαιρετικό επιτελείο: «*Όυλο από Στσιουλόφραγκους*» δηλαδή: όλο από σκυλόφραγκους, όπως αποκαλούσαν οι Μανιάτες τους Γάλλους αξιωματικούς του επιτελείου του.

Ο Ιμπραήμ-Πασάς, Γενικός Αρχιστράτηγος των Αιγυπτιακών ενόπλων δυνάμεων, ήταν γιος του Αλβανού αξιωματικού Μωχάμετ Άλυ, ο οποίος είχε εκλεγεί το 1805 Πασάς του Καΐρου και ανέλαβε το 1840 τη διακυβέρνηση της Αιγύπτου με κληρονομικό δικαίωμα. Ήταν λοιπόν ζήτημα τιμής και γοήτρου για τον Ιμπραήμ να καθυποτάξει την ακραία αυτή περιοχή η οποία καθόταν σαν «κάρφος εις τους οφθαλμούς του».

Είναι δύσκολο να καταλάβει κάποιος τη ψυχολογική κατάσταση του λαού της Μάνης κατά τις στιγμές εκείνες. Αυτός, από ανάγκη και μόνο, ληστής στη στεριά και πειρατής στη θάλασσα, κατόρθωσε να ζει στους απόκρημνους βράχους του και να διατηρεί, εν μέσω εμφύλιων σπαραγμών, αλώβητη την ελευθερία του τόπου του.

Ο παρακάτω διάλογος που διασώθηκε στην τραχιά μανιάτικη διάλεκτο, που έχει πια εκλείψει, μας απεικονίζει αμυδρά την πραγματικότητα:

-Τα μάσατε; Χο Μπραΐμης έρσεταΐ τη Μάνη!

-Αμ' ποΐος;

-Χο Μπραΐμης!

-Αμ' ζατί;

-Ζατί; Ζα να μαζ εκάμη ούλου δούλουζ του!

-Δούλουζ; Γου εν καταλαβαΐνου απ' εούτα, τσαΐ ζε ρουτού: Με οϊπά ζεηνά τάβαλε;

-Με ούλεζ!

-Α! Αλήεϊσα, με ούλεζ;

-Νάΐ μουρέ! Με ουλεζ! Ζε τούτακα με ούλεζ!

-Χάΐ τρομάρα τού! Χάΐ λαχτάρα τού! Χάΐ φουϊτά που τον έκαψε!

Ο Ιμπραήμ επιτέθηκε στην αρχή στη Βέργα της Δυτικής Μάνης, αποκρούστηκε όμως την πρώτη μέρα από χίλιους μόνο Μανιάτες της περιοχής αυτής, οι οποίοι αμύνονταν πίσω από ένα μαντρότοιχο!

Κατά τη διάρκεια όμως της νύχτας ο αριθμός των υπερασπιστών αυξήθηκε σε τέσσερις χιλιάδες, από εφεδρείες που ήρθαν βιαστικά από την Ανατολική Μάνη, μετά από έκκληση των καπεταναίων Ν. Χρηστέα, Π. Κυβέλου και του Λ. Μούρτζινου.

Παραθέτω ένα σωζόμενο διάλογο μεταξύ Μανιατών όπου αποδεικνύεται, από τα επώνυμα, ότι στην μάχη εκείνη πήραν μέρος ενισχύσεις και από την Ανατολική Μάνη.

«Τσιούτατόνε, Ζούρζη! Τσιούτατόνε το Στραβάραπα! Τσιουλέταΐ τον κατήφορο ζαν την παππουζιτσιή φραγκοζιουϊτά του Καλογεροΐζάννη, όντα τη γκρέμιζ' ο Ζηλαμπαχιάς. Τσ' όντα του τούπασι, λιγοσιούμηζε!»

Δηλαδή:

«Κοίτα τον, Γιώργη! Κοίτα τον, τον Στραβάραπα! Κυλιέται τον κατήφορο σαν τη παππουδική φραγκοσυκιά του Καλογερόγιαννη όταν τη γκρέμισε ο Σελημπαχιάς. Και όταν του το είπαν λιγοθύμησε!» εννοώντας ο Μανιάτης, το «Σελήμ-Πασά», ο οποίος σαν άλλος «βόρειος άνεμος» επιτέθηκε στη Μάνη δέκα πέντε χρόνια πριν την Επανάσταση του 1821. Αλλά και μέχρι σήμερα οι Μανιάτες αποκαλούν το «βόρειο άνεμο» «Σελημπαχιά».

Μετά διήμερη άκαρπη επίθεση του Ιμπραήμ, μοίρα από επτά αιγυπτιακές φρεγάτες, με επικεφαλής Γάλλο ναύαρχο, έπλευσε και επιτέθηκε κατά του κέντρου της Δυτικής Μάνης, σε έναν ορμίσκο πίσω από το Οίτυλο και κάτω από το χωριό Χαριά. Το σχέδιό του ήταν να προσβάλλει από τα νώτα τους μαχόμενους στη Βέργα.

Αλλά εκεί τους αντιμετώπισαν κυρίως οι γυναίκες, οι οποίες αμύνονταν όχι με όπλα αλλά με δρεπάνια, γιατί αφενός μεν τους απαγορευόταν να έχουν όπλα, αφετέρου ήταν η εποχή του θερισμού. Σε αυτές προστέθηκαν οι γέροι και οι ελάχιστοι ιερείς.

Να και ένα απόσπασμα από ένα ιστορικό, δημοτικό, τραγούδι για τη μάχη εκείνη:

....Βλέπει γυναίκες να χερούν¹
Με τα δραπάνια που κρατούν
Τους Αραπάδες να χτυπούν.
«Εύγιο σας, μεταγέυγιο σας
Γυναίκες, άντρες γίνετε
Σαν αντρειωμένες μάχεστε
Σαν Αμαζόνες κρούετε».
Είπε κ' εβρυχουμάνισε²
Σαν το λιοντάρι ς τα βουνά....

Μετά την οικτρή αποτυχία και αυτής της επίθεσης, ο πείσμονας και γενναίος αυτός Αιγύπτιος στρατηγός, υποχώρησε μεν, με απώλειες σε έμπυχο και πολεμικό υλικό, αλλά δεν απελπίστηκε. Κατάστρωσε θαυμάσιο επιτελικό σχέδιο εισβολής στην ελεύθερη Μάνη από ανατολικά, αφού από δυτικά δε κατόρθωσε να την κατακτήσει: την άγνωστη σε πολλούς επίθεση από την Κακιά Σκάλα Ανδρουβίτσας (21-22 Αυγούστου) και του Πολυάραβου (26-28 Αυγούστου), στην οποία πήρε ενεργό μέρος η γενεά μας, λόγω του ότι κατοικούσε στην περιοχή εκείνη.

Έφτασε λοιπόν με τα στρατεύματά του στην κοιλάδα της ιερής λίμνης των αρχαίων, δηλαδή κοντά στις αρχαίες Αιγίες, οι οποίες ονομάζονταν «Χάνια της Κουτουμούς», όπου κατά τον Όμηρο είχε τα ανάκτορά του ο θεός της θάλασσας Ποσειδώνας και τα ψάρια της λίμνης, κατά τον Πausανία, δεν ήταν βρώσιμα γιατί προέρχονταν από ανθρώπους.

Αφού στρατοπέδευσε γύρω από το βυζαντινό ναό του Αγίου Δημητρίου, κοντά στο Λίμπερδο, ο οποίος είχε χτιστεί πάνω στα ερείπια του ναού του Ποσειδώνα, τον πυρπόλησε. Από εκεί έστειλε παντού μικρά αποσπάσματα για να κατοπτρεύσει τα ασθενή και τρωτά σημεία της άμυνας της Ανατολικής Μάνης. Είχε την απατηλή ελπίδα ότι θα κατόρθωνε από Ανατολικά ό,τι δεν κατόρθωσε από Δυτικά.

Αλλά γελιόταν οικτρά. Γιατί επρόκειτο να αντιμετωπίσει τους ίδιους άνδρες και τις ίδιες γυναίκες με τη σταθερή απόφαση στη ψυχή τους, να διατηρήσουν με κάθε θυσία τη διαρκή και αδιάκοπη από πολλούς αιώνες ελευθερία της χώρας τους.

Το ισχυρότερο από τα αποσπάσματα του Ιμπραήμ, το οποίο αποτελείτο από έφιππους και πεζούς ανιχνευτές, προχώρησε προς τα Στενά του Καλικά, όπου ήταν και τα κτήματα της γενεάς των **Πατσουριάνων**. Στα στενά αυτά μία και μόνο δίοδος υπάρχει προς το χωριό Κονάκια, όπου κατοικούσε η γενεά των **Τουρκατζάδων**, όπως ονομαζόταν η γενεά μας. Η δίοδος αυτή είναι μία δασώδης και απότομη χαράδρα, λόγω δε του γκρεμού είχε την ονομασία «Κρεμαστές Πέτρες». Επειδή δε σε αυτή γίνονταν συχνότατα

¹ Να χερούν δηλαδή να λιθοβολούν

² Εβρυχουμάνισε δηλαδή βρυχήθηκε

κατακρημνίσεις χαλικιών, κατά τους Μανιάτες δε «καλικιών» επειδή δεν μπορούσαν να προφέρουν εύκολα το γράμμα «χ», γι' αυτό το λόγο πήρε την ονομασία Καλικάς.

Εκεί υπάρχουν και σήμερα τα ερείπια από ένα μικρό ξωκλήσι, αφιερωμένο στη μνήμη της Αγίας Κυριακής, το οποίο χτίστηκε από τα μέλη της γενεάς σε ανάμνηση της πατρογονικής εκκλησίας, η οποία υπήρχε στο οχυρό της γενεάς μας «Αγία Κυριακή», κοντά στη Νόμια, δίπλα στο «Τηγάνι».

Οι οικογένειες του χωριού Κονάκια δεν είχαν φύγει, γιατί θεωρούσαν ότι ο Ιμπραήμ ήταν μακριά και δεν θα τολμούσαν στρατιώτες του να περάσουν από το στενό. Παρόλα αυτά οι περισσότεροι από τους κατοίκους των Κονακίων, οι Τουρκατζάδες, είχαν καταλάβει προληπτικά τους πρόποδες της χαράδρας. Μόλις είδαν την έφιππη εμπροσθοφυλακή την άφησαν να περάσει ανενόχλητη για να της στήσουν ενέδρα. Αυτή προχώρησε προς τη χαράδρα της Βυζαντινής Μονής των Κονακίων, του Αγίου Γεωργίου, που τότε ήταν περισσότερο απρόσιτη λόγω της πυκνής βλάστησης. Εκεί όμως δίπλα στο πηγάδι, που διατηρείται μέχρι σήμερα και από το οποίο υδρευόταν μέχρι πριν μερικά χρόνια ολόκληρο το χωριό, είχε πάει [ο αδελφός του Αναγνώστη Πατσουράκου](#), με τη σύζυγό του και το δίχρονο γιο τους για να πάρουν νερό, είχαν δε αφήσει το βρέφος στο πλακόστρωτο του πηγαδιού. Εκείνη την στιγμή άκουσαν θόρυβο προερχόμενο από οπλές αλόγων και στην ταραχή τους έσπευσαν να κρυφτούν πίσω από έναν πυκνό σχίνο που βρίσκεται ακόμα και σήμερα δίπλα στο πηγάδι. Στη βιασύνη τους όμως εγκατέλειψαν το αγοράκι τους, δεν είχαν χρόνο να το πάρουν και στην απλότητά τους δεν φαντάζονταν κάτι κακό.

Ο ένας όμως από τους Άραβες ιππείς «προσκόπους» αφιππεύοντας και σύροντας το σπαθί του, σκότωσε το βρέφος. Η μητέρα του βρέφους βλέποντας το σπλάγχνο της να σφαδάζει, μην υπολογίζοντας τι θα συμβεί, αποκεφάλισε με το κλαδευτήρι της τον απάνθρωπο φονιά του παιδιού της, εν ριπή οφθαλμού, και ξανακρύφτηκε πάλι στο θάμνο.

Οι άλλοι έφιπποι που ακολουθούσαν, οι περίφημοι «ατλήδες», λόγω του ότι δεν αντιλήφθηκαν πως σκοτώθηκε ο συνάδελφός τους, υποχώρησαν βάζοντάς το στα πόδια και πυροβολώντας άσκοπα για εκφοβισμό. Τους ιππείς όμως ακολουθούσε απόσπασμα πεζών. Το πεζικό απόσπασμα των Τουρκο-αιγυπτίων, το οποίο βγαίνοντας από τη χαράδρα του Καλικά, περίμενε τις ειδήσεις των ανιχνευτών, ακούγοντας τους πυροβολισμούς ταραχτήκε. Πριν όμως συνέρθει από την πρώτη εντύπωση, με ομοβροντία πυροβολισμών από τους αμυνόμενους, κρυμμένους **Τουρκατζάδες**, εξολοθρεύτηκε τελείως και όπως λέει η παράδοση μόνο ένας σώθηκε, ο οποίος και ανήγγειλε στον Αιγύπτιο Στρατηγό την καταστροφή.

Έτσι μετά τη Βέργα και το Δηρό, ηττήθηκε για τρίτη φορά ο Ιμπραήμ στα Κονάκια της Ανατολικής Μάνης.

Τότε πλέον αυτός βλέποντας ότι βρίσκει αντίσταση και στα ομαλότερα εδάφη της Μάνης, επανήλθε υποχωρώντας στη Μελιτίνη με πρόθεση να επιτεθεί από τα υψηλότερα προς τα κάτω. Αυτό δε και εφάρμοσε.

Νέα σχέδια του Ιμπραήμ λοιπόν. Η επίθεση κατά της Ανατολικής Μάνης όχι κατά μέτωπο αλλά, με παράκαμψή της μέσω του Δήμου Μελιτίνης. Αυτός συνέλαβε το παράτολμο σχέδιο της ανόδου της στρατιάς του στην κορυφή της επιβλητικής οροσειράς του Ταυγέτου, την ονομαζόμενη «Ταβλαμπά», διαμέσου ενός πολύ ανώμαλου, ανηφορικού και δασώδη τότε δρόμου, ο οποίος ήταν αφύλακτος, γιατί ήταν ασύλληπτη και η υπόνοια ακόμη της ανόδου ως εκεί ξένης στρατιάς, αν δεν οδηγιόταν από ντόπιο καταδότη.

Δυστυχώς υπήρξε και τότε ένας ακόμη «Εφιάλης». Μόλις έγιναν αντιληπτά τα επερχόμενα εχθρικά στρατεύματα, ο Θεόδωρος Σταθάκος, από τη γνωστή και γενναία οικογένεια Ροζάκη, ο οποίος είχε κτήματα και Πύργο πάνω σ' αυτό το δρόμο, κλείστηκαν στον Πύργο τους και άρχισαν σθεναρή αλλά και απέλπιδα αντίσταση. Μετά από λίγο όμως όλοι τους σκοτώθηκαν και κατακρεουργήθηκαν αφού όμως πρώτα κατάφεραν να σκοτώσουν τον προδότη οδηγό του Ιμπραήμ.

Στο μεταξύ όμως ειδοποιήθηκαν οι λίγοι άνδρες της περιοχής του Μαλεύρη, οι οποίοι ενισχύθηκαν και από αρκετές γυναίκες και κατέλαβαν τις επίκαιρες θέσεις των δυσπρόσιτων εκείνων στενών, όπως και το κάτω από την κορυφή και έρημο προς στιγμή, όπως ο Ιμπραήμ πίστευε, χωριό.

Το χωριό αυτό ονομαζόταν «Πολυτσάραβος» που σημαίνει τόπο με πολλά «**τσάρα**», είδος δηλαδή αφάνας. Μετά δε την πανωλεθρία των Αράβων του Ιμπραήμ επονομάστηκε «Πολυάραβος».

Αυτό μαρτυρεί και απόσπασμα από το ποίημα του Νικήτα Νυφάκου:

Σκυφιάνικα και Παλοβά και
Σιδηροκαστρίτες
Μηνιάκοβα και το Καυκί και
Πολυtsαραβίτες

Η τριήμερη εκείνη μάχη του Πολυάραβου, που έγινε στις 26-28 Αυγούστου 1826, ήταν σύγκρουση από την πλευρά των Μανιατών μόνο **εξακοσίων** περίπου **ανδρών**, επικουρούμενων από **διακόσιες γυναίκες**. Αυτοί ήταν ασύντακτοι, χωρίς αρχηγό, με ποικίλο οπλισμό, μόνο δε κατά την τρίτη ημέρα ενισχύθηκαν από χίλιους άνδρες που ήρθαν από τη Δυτική Μάνη.

Οι ελάχιστοι αυτοί Μανιάτες αντιτάχθηκαν σε τακτικό στρατό επτά χιλιάδων ανδρών, οργανωμένων άριστα, με ιππικό, πυροβολικό, μηχανικό και με αρχηγό έναν από τους καλύτερους στρατηγούς της εποχής εκείνης, περιστοιχιζόμενο από επιτελείο από αξιωματικούς του Μεγάλου Ναπολέοντα.

Να πως περιγράφει τη μάχη αυτή ένα δημοτικό τραγούδι της περιοχής:

*Όλ' η Ελλάς μοιρολογά, θρηνούνε χώρες και χωριά
Απ' άκρη σ' άκρη ένας καπνός φαίνεται σ' όλον το Μωρηά!
Τ' είν' το κακό πού γίνεται; Μην ήρθαν τα στερνά;¹*

¹ Στερνά : η Δευτέρα Παρουσία.

<p>Ή ο Θεός ωργίστηκε ή ο 'Μπραήμ περνά! Η Μάνη η ανυπότακτη του καίει την καρδιά!</p>	5
<p>Μ' αυτός υπόσχεσι έδωκε -και ποιός θα τον πιστέψει- Ή θαν την πάρει με καλό, ή θαν την 'ξολοθρέψει! «Η Μάνη θα υποταχτεί» -«Ο Ιμπραήμ το θέλει»- Τόπε κι ο κόσμος τρόμαξε. Μα κείνη δεν τη μέλει!</p>	10
<p>Προσεύχουντ' όλα τα τζαμιά -μη βρέξει και μη στάξει- Γιατί ο 'Μπραήμ 'βουλήθηκε τη Μάνη να υποτάξει! Όλοι οι Χοτζάδες εύχονται για 'Κείνον σ' τον Αλλάχ Σαν νάναι ο Σουλτάνος τους, σαν νάναι Πατισάχ! Είναι μεγάλος στρατηγός, είναι γερό μυαλό Μ' αυτή του η απόφαση ας τούβγει σε καλό!</p>	15
<p>'Σ τη «Βέργα» πρωτοχύπησε, μα πρώτα κει τσακίστη Κι απ' τις γυναίκες σ' το «Δηρό» τ' ασκέρι του σκορπίστη Δεν απελπίστη ο Τουρκαλάς, το πείσμα τον θεριεύει Κι 'απ' του Μαλεύρη τα χωριά σ' τη Μάνη να μπει γυρεύει! Από μακριά γνωρίζεται σ' τ' αραβικό του άτι</p>	20
<p>Χιλιάδες έχει δώδεκα και δώδεκα μιντάτι Σ' όλον τον δρόμο τον Αλλάχ παρακαλά και λέει Κι από το πείσμα το πολύ αφρομανά και κλαίει: «Αλλάχ, εδώ την «κλεφτουριά», εδώ τους αποστάτες Βοήθα, μην πάρουν τάρματα και πάν' με τους Μανιάτες»</p>	25
<p>Στη «Λίμνη» σ' το «Βρομόνερο» κοντά στρατοπεδεύει Τ' ασκέρι τ' αναπάντηκε, μ' αυτός δεν ξεπεζεύει! 'Σ το πρώτο τα Κονάκια να πάρει εβουλήθη Μα τα στενά είχαν πιαστεί κι αμέσως παραιτήθη! Τον έν απ' τους χνηλάτες του κάτου σ' το «Μοναστήρι»</p>	30
<p>Μια γυναίκα έσφαξε με ένα κλαδευτήρι Πολλούς και δύο αρχηγούς με τα «γαλούνια πλάκα» Οι Τουρκατζιάνοι σκότωσαν μες τ' Άη-Γιωργιού τη λάκκα! Βαράτε Τουρκατζιάνισσες χτυπάτε Τουρκατζάκια Σ' τη Μάνη δε θα ξεχαστεί τι <u>αξίζου</u>ν τα Κονάκια!</p>	35
<p>Ένας μονάχα γλίτωσε κι έφερε το «χαμπέρι» Εις τον 'Μπραήμ, πως το «μικρό» εχάθηκε «ασκέρι». Τότε το δρόμο άλλαξε απ' την πλευρά εκείνη Και μ' όλο το ασκέρι του τραβά για τη «Μελτίνη» Εις τη «Μπαρδούνια» στάθηκε, το δρόμο δε γνωρίζει</p>	40
<p>Να κάμει πίσω ντρέπεται, μα μπρος απογυρίζει</p>	
<p>.....².....</p>	
<p>Μεσάνυχτα εφτάσανε σ' τον «Πύργο» του «Σταθάκου» Ως το πρωί καρτέραγαν να φύγει -Μα του κάκου! Γέρο Σταθάκος φώναξε, μόλις ο ήλιος βγαίνει: «Στραβαραπάδες, φύγετε, ντουφέκι σας προσμένει, Η Μάνη αρχίζει από 'δω η κοσμοξακουσμένη, Σημαία δεν προσκύνησε, ή τούρκικη ή ξένη».</p>	55
<p>Παιδιά, γυναίκες και γαμπροί έχουν καλό «καρτέρι»</p>	

² Οι στίχοι υπ'αρ. 42 ως και 51, 62 ως και 79 όπως και ο 81 παραλείφθηκαν σκόπιμα γιατί θίγουν μία ολόκληρη οικογένεια της Μάνης, καθόλα άξια, της οποίας μόνον ένα μέλος δεν υπήρξε στη ψυχρή Μανιάτης.

Να! το ντουφέκι άναψε και ως το μεσημέρι Κορμί γερό δεν πρόβαλε απ' της καταραχιές	60
.....	
Κι ο Χάρος έστησε χορό μ' αράπικες ψυχές Τον γέρο τον εσκότωσαν με μία «μπαταριά»	80
.....	
΄Μπραήμ-Πασσάς επέρασε, κανείς δεν αντιστάθη Στου Ταυγέτου την κορφή ανέβηκε κι εστάθη! Στη Μάνη την περήφανη «μπάτσο» γερό να δώσει! Μα τι τον επερίμενε, δεν άργησε να νιώσει!	85
Στον «Ταβλαμπά» χαρούμενος έστησε τη σκηνή του Τη Μάνη την «Προσηλιακή» ³ όλη έχει αντικρύ του! Μόλις τ'ασκέρια γρήγορα τρέχουν για να προφτάσουν Το πρώτο να πιάσουνε χωριό, τη νύχτα να περάσουν Ντουφέκι αρχίζει αδιάκοπο από τα καταράχια	90
Γέροι βαρούνε από δω, γυναίκες απ'τα βράχια Και λίγοι νέοι απ' τα στενά -οι Τούρκοι δεν περάσαν- Γιουρούσια πέντε έκαμαν, του κάκου δοκιμάσαν! Κι ενώ ετοιμαζότανε το «λούρτιμ'» απ' τ' ασκέρι Μια «γυναίκα-λύκισσα» ⁴ με το παιδί σ' το χέρι,	95
Στ' άλλο «νταλιάνι» ⁵ τούρκικο κρατάει γιομισμένο Που πήρ' απ' όναν Αραπά που μόνη είχε σφαγμένο Σ' τον «Ταβλαμπά» προς τον ΄Μπραήμ σαν αστραπή τραβάει Χιλιάδες βόλια την σφυράν, μα όλα τ'άψηφάει «Θεέ μου» είπε «βοήθα με τον «Τίγρη» ⁶ να σκοτώσω	100
Τη 'λευτεριά και την τιμή της Μάνης να γλιτώσω» Του ρίχνει μία ντουφεκιά, μα δεν τότε σκοτώνει, Του ρίχνει και τη δεύτερη, και όλο τονε ζυγώνει Και σα γυναίκα που ήτανε, τίποτα δεν του κάνει Αλλ' από κείνη τη στιγμή εσώθηκε η Μάνη	105
Γιατί και άλλα τέσσερα παιδιά με «μπαλαρμάδες» ⁷ Του ρίξαν, μα δε σκότωσαν παρά δύο Αραπάδες! ΄Μπραήμ-Πασσάς ταραχτηκε, για μια στιγμή πτοήθη Ποτέ του δεν ετρόμαξε, μα τώρα εφοβήθη «Στο Διάβολο» ακούστηκε «εδώ θα ντροπιαστώ!	110
Τ' Αλλάχ είναι το θέλημα και σκλάβος να πιαστώ;»	

³ Προσηλιακή Μάνη: η Ανατολική Μάνη, «προς (τον) ήλιο» δηλαδή, σε αντίθεση προς την «Αποσκιερή» δηλαδή τη Δυτική Μάνη, «από (τη) σκιά».

⁴ Γυναίκα-λύκισσα: η Αναίπάκου ή Αναίπόνουφη, της οποίας περιγράφουν τη γενναιότητα με διάφορους τρόπους. Την παραπάνω ηρωίδα οι αδελφοί του παπού μου, σαν παιδιά, τη γνώρισαν όταν αυτή ήταν σε βαθύτατο γήρας και την άκουγαν να τους διηγείται το επεισόδιο.

⁵ Νταλιάνι: προέρχεται από τη τουρκική λέξη *dalyan* ή από τη ιταλική *italiano* επειδή ήταν ιταλικής προέλευσης. Ήταν όπλο το οποίο χρησιμοποιόταν πριν και κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης από τους αρματολούς και κλέφτες. Ήταν βραχύκαννο εμπροσθογεμές τουφέκι με παχιά, κοντή και ραβδωτή κάννη, μεγάλης διατρητικής δύναμης, λόγω της στερεής εφαρμογής της σφαίρας, αλλά μικρού βεληνεκούς. Ήταν μικρό και χρησιμοποιόταν από τους ιππείς κατά την επίθεση. Το όπλο αυτό είχε και εναυστήρα (τσακαμάκοπετρα) όπως τα καρυσφύλλια.

⁶ Τίγρης: σύμφωνα με αρχαίο έθιμο η μητέρα του Σουλτάνου αποκαλούσε το γιο της «λιοντάρι μου» ή και «τίγρη μου» και κατ' επέκταση λεγόταν και για τους Πασσάδες.

⁷ Μπαλαρμάς: προέρχεται από τη γαλλική λέξη *balle ramée*. Ήταν σφαίρα η οποία αποτελιόταν από δύο κομμάτια τα οποία συνδέονταν μεταξύ τους με σιδερένια ράβδο ή αλυσίδα ή σύρμα. Χρησιμοποιόταν σε βλήμα πυροβόλων ή τουφεκιών.

*Μια αντιλαλιά της σάλπιγγας, την έφερε τ'αγέρι,
 Εδιάταξ' υποχώρηση ο Ιμπραήμ σ' τ' ασκέρι!
 Τότε αρχίζει «τσάκισμα» π' άλλοτε δεν εγίνη
 Με τα μαχαίρια σφάζονται Τούρκοι κι Αλιτζερίνοι 115
 Τρέχει το αίμα ποταμός σ' τις φάραγγες σ' τις «γράνες»⁸
 Κλαίνε οι μάνες για παιδιά και τα παιδιά για μάνες! ...
 Άπραχος έφυγε ο 'Μπραήμ για πάντα από τη Μάνη
 Σ' αυτή τη χώρα ό,τι κι αν πει, χαλάλι ό,τι κι αν κάνει!
 Τη χώρ' αυτή δεν πάτησαν Ρωμαίοι, Τούρκοι, Σλάβοι 120
 Ελεύτεροι εμείνανε
 Ούτε ποτέ έγινανε
 Ραγιάδες, δούλοι, σκλάβοι!
 Από ψωμί κι από νερό κι απ' όλα υποφέρει
 Μ' από πελάγου και στεριάς 125
 Φυσάει της Ελευτεριάς
 Το δροσερό αγέρι!*

Κατά την τριήμερη εκείνη μάχη του Πολυάραβου σκοτώθηκε [ο πατέρας του Αναγνώστη ή Παναγιώτη Πατσούρη](#) όπως και ο αδελφός του, πατέρας του αρσενικού διετούς βρέφους, το οποίο αποκεφαλίστηκε λίγες μέρες νωρίτερα από Άραβα ιππέα στο πηγάδι της Μονής Αγίου Γεωργίου στα Κονάκια. Επίσης πήρε μέρος, εκτός των άλλων της γενεάς, ο [Αναγνώστης Πατσούρης ή Πατσουράκος](#), αν και κουτσός από πολεμικό τραύμα κατά τη μάχη του Βαλτετσίου, το Μάιο του 1821 ο οποίος τιμήθηκε αργότερα με το αριστείο ανδρείας. Η γυναίκα του, που καταγόταν από το χωριό εκείνο, συμμετείχε στη μάχη σα βοηθός, την διηγόταν δε με όλες τις λεπτομέρειες στα παιδιά της, εξιστορώντας τα ανδραγαθήματα των λίγων εκείνων ηρωικών παιδιών της Μάνης. Παρόμοια, ο [Θοδωράκης Πατσούρης ή Πατσουράκος](#), ο γιος του Παναγιώτη, από τη Στροτζά, ο οποίος ήταν υπαρχηγός του Αναγνώστη Κολοβάκου ή Καλοειδή από την Πετρίνα, παρόλο που τραυματίστηκε και είχε διαμπερές τραύμα στο μηρό την τελευταία ημέρα, δεν απομακρύνθηκε από τη θέση του μέχρις ότου έληξε η μάχη. Σ' αυτόν απονεμήθηκε επίσης αργότερα το αριστείο ανδρείας. Τραυματίας της μάχης ήταν και ο [Ιωάννης Πατσούρος ή Πατσουράκος](#) του Γεωργίου, από την Καρυούπολη. Ηρωικά ακόμη πολέμησε ο αδελφός του Θοδωράκη, ο [Νικολάκης Πατσούρης ή Πατσουράκος](#) από τη Στροτζά, στον οποίο δόθηκε αργότερα τιμητικά, για την ανδρεία του, ο τίτλος του «ανθυπολοχαγού της Λακωνικής Φάλαγγας», μεταξύ εξήντα τριών προκρίτων.

Κατά την εποποιία αυτή του Πολυάραβου, **από τους κατοίκους των Κονακίων, όπως λέει η παράδοση, οι μισοί μεν σκοτώθηκαν, από δε τους υπόλοιπους οι περισσότεροι γύρισαν τραυματίες.** Τα ηρωικά κατορθώματά τους παραμένουν άγνωστα, πολλών δε και το όνομα είναι άγνωστο ακόμη, γι' αυτό και δεν συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο των απογόνων.

⁸ Γράνα: Τάφος, χαντάκι.